

რუსეთის პოლიტიკა საქართველოში (ისტორია და თანამედროვეობა)

ომარ ტაბუცაძე

რეზიუმე

სტატია ეძღვნება რუსეთის პოლიტიკას საქართველოში „გეორგიევსკის ტრაქტატის“ დროიდან, ბოლშევიზმის რეჟიმის დამყარებამდე. ასახულია რუსეთის აღმოსავლეთისაკენ სწრაფვის პოლიტიკა, მონღოლთა ბატონობის გადავარდნის დროიდან. ნაჩვენებია ის პოლიტიკური პროცესები საქართველოში, რამაც განაპირობეს კახეთის მეფის გადანაცვეტილება რუსეთის მფარველობაში შესვლის შესახებ, რუსეთის მიერ ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ყველა პუნქტის დარღვევა და ქვეყნის სრული ანექსია, საზოგადოების ცხოვრების ყველა სფეროში რუსული სისამყრობელური და რუსიფიკატორული პოლიტიკის გატარება.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена политике России в Грузии с периода „Георгиевского трактата“, до большевистской революции. Показывается захватнические политические устремления России уже со времен освобождения от монгольского ига. Отмечено, что постоянные вторжения мусульманской Турции и Ирана в страну, вынудило царя Кахетии искать покровительство у России, что было закреплено договором. Нарушая все пункты договора Россия проводила захватническую и русификаторскую политику.

* * * *

საქართველოსადმი რუსეთის პოლიტიკას თავისი ისტორია გააჩნია. საქართველოს მეფე დავით აღმაშენებელმა ყივჩაღები (ე.წ. პოლოვცები) კიევის რუსეთის მთავართან შეთანხმებით ჩამოსახლა საქართველოში. რუსეთ-საქართველოს შორის აქტიური პოლიტიკური ურთიერთობები (და საერთოდ, რუსეთის განსაკუთრებული ინტერესები საქართველოსა და კავკასიისადმი) ძირითადად, რუსეთის მონღოლთა ბატონობისაგან განთავისუფლების დროიდან იწყება. სწორედ ამ პერიოდიდან იწყება რუსეთის ექსპანსია აღმოსავლეთისაკენ ურალი, ციმბირი, შორეული აღმოსავლეთისა და ცენტრალური აზიით დაინტერესება. ურთიერთობები ირანთან, თურქეთთან, რომელმაც (1453წ.) კონსტანტინოპოლის დაპყრობით საქართველოს და რუსეთსაც (ასევე ბალკანეთის ჩრდილოეთში სლავურ სახელმწიფოებსაც) წაართვა თავის დროზე ძლიერ ქრისტიანულ სახელმწიფოსთან პოლიტიკური და სულიერი ურთიერთობების საშუალება. საქართველო (და აგრეთვე) საქართვე-

ლოს მეზობელი სამეფოები და სახანოები, თანდათანობით მოექცნენ რუსეთ-ირანისა და რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობების სკალაში, თუმცა, რეალური პრაქტიკული შემოსვლა რუსეთისა ამიერკავკასიაში და საქართველოში, უფრო მოგვიანებით იწყება, რაც გაპირობებული იყო ერთი მხრივ, თვით რუსეთის დაინტერესებით სამხრეთ კავკასიის რეგიონით, მეორეს მხრივ, საქართველოს გამოუვალი მდგომარეობით (მუდმივი შემოსევები ირანის, თურქეთის, კავკასიელი მთიელების, განსაკუთრებით ლეკების მხრიდან). კახეთის მეფე მფარველობას, ხსნას რუსეთში ხედავდა. თვით რუსეთის ინტერესი (სამხედრო-პოლიტიკური) თვალსაზრისით გაპირობებული იყო თურქეთის გაბატონებით ბალკანეთში (საერთოდ თურქეთის გაძლიერებით იყო შემფოთებული, მეორეს მხრივ, ირანის გავლენით ამიერკავკასიისა და შუა აზიის რეგიონში). რუსეთსა და კახეთს შორის დადებული ხელშეკრულება გულისხმობდა რუსეთის მფარველობას და დაცვას სამხრეთის (ირანი, თურქეთი) აგრესიული ისლამური სახელმწიფოებისაგან და ასევე ლეკების გაუთავებელი თავდასხმებისაგან. მაგრამ, რუსეთს თავისთავად, კახეთი და ქართველების დაცვა კი არ აინტერესებდა, არამედ ამიერკავკასიაში ფეხის შემოდგმა და ამ რეგიონიდან ირანისა და თურქეთის საგარეო პოლიტიკისადმი დაპირისპირება. საქართველო რუსეთში ხედავდა ძლიერ ქრისტიანულ სახელმწიფოს და ისლამურ ალყაში მოქცეული საქართველო მისგან გარკვეულ მფარველობას მოელოდა. მაგრამ ეს იმედები არასდროს არ გამართლებულა. გარკვეულ შეთანხმებებს მეფე ვახტანგ VI დროიდანაც ჰქონდა ხოლმე ადგილი, თუმცა, რუსეთს კონსტრუქციული ნაბიჯები საქართველოსათვის რეალური დახმარების მიმართულებით არასდროს გადაუდგამს. თვით ვახტანგ VI ხომ იძულებული გახდა (ირანისა და თურქების შემოსევებისაგან და აუტანელი შიდაპოლიტიკური მდგომარეობიდან) თავისი ამალით მოსკოვში გადახვენილიყო. ერეკლე II დროს თითქოს პრაქტიკული ნაბიჯები გადაიდგა რუსეთის მხრიდან კახეთის მეფისათვის დახმარების აღმოჩენის მიმართულებით, თუმცა, ესეც ყალბი აღმოჩნდა, უკვე გენერალ ტოტლებენის მუხანათური და დიდმპყრობელური სამხედრო და პოლიტიკური დამოკიდებულებით როგორც მეფისადმი, ისე საქართველოსადმი. აქედან უკვე ცხადი გახდა, რომ რუსეთის მიზანი საქართველოსადმი მფარველობა კი არ ყოფილა, არამედ საკუთარი ინტერესები ამიერკავკასიაში.

ეს ის პერიოდია საქართველოს ისტორიაში, როდესაც სამცხე-ჯავახეთი, აჭარა – ქობულეთი, აფხაზეთი თურქების მიერაა დაპყრობილი, ხოლო დაღესტ-

ნელი მთიელების თარეში მათ მოსაზღვრე ქართულ სოფლებზე და ხშირად მთელ კახეთში, სულ უფრო ინტენსიური ხდებოდა. სწორედ ასეთი გამოუვალი პოლიტიკური მდგომარეობით იყო გაპირობებული ერეკლე II ორიენტაცია ჩრდილოეთისაკენ.

კახეთის მეფის ჩრდილოეთისაკენ ორიენტაცია და მისი შესაძლო პოლიტიკური შედეგები გეოპოლიტიკური სივრცისათვის (ირანის ინტერესებისათვის) ყურადღებიდან არ გამორჩენიათ ირანის შაჰებს. ალამაჰმადხანი თავისი წერილით, ურჩევდა ერეკლე II კარგად დაფიქრებულიყო და არ გადაედგა ნაბიჯი ამიერკავკასიაში რუსების შემოყვანის მიმართულებით. წერილში აღნიშნულია, რომ ირანი ყოველწლიურ მფარველობას აღმოუჩენს კახეთს და უზრუნველყოფს მის რელიგიურ და პოლიტიკურ უსაფრთხოებას. მაგრამ, ერეკლე მეფემ კარგად იცოდა ირანისა და ირანის შაჰების პოლიტიკური ცნობიერების ისტორია და ანმყო, მაჰმადიანური ირანისაგან მფარველობა საქართველოს გამაჰმადიანებას გამოიწვევდა. ეს კარგად ჩანს ირანში იძულებით გადასახლებულ ქართველთა ცხოვრებიდან. ირანმა ისინი გაამუსულმანა. ისინი დღესაც შიიტური მაჰმადიანობის მიმდევრები არიან.

მიუხედავად იმისა, რომ თვით რუსეთის საქართველოსადმი დამოკიდებულებაშიც უკვე ცხადი ხდებოდა მკისი გეოპოლიტიკური ზრახვები, რუსეთის მხრიდან კავკასიაში (ამ შემთხვევაში, ამიერკავკასიაში) შემოსვლის მიზანი იყო არა ქართველების და მათი მიწა-წყლის დაცვა, არამედ თვით რუსეთის დიდმპყრობელური ინტერესები. მიუხედავად ამისა, ერეკლე II გამომდინარე ირანისა და თურქეთის საქართველოს მიმართ შეუწყვეტელი აგრესიული პოლიტიკიდან და დაღესტნელი ლეკების ბარბაროსული თავდასხმებიდან ქართულ ოჯახებზე (სადაც ადგილი ჰქონდა მუდმივად ოჯახების გაძარცვას, ბავშვებისა და ქალების გატაცებას და ა.შ.), იძულებულია რუსეთთან ურთიერთობებზე წავიდეს. რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ხელშეკრულება გეორგიევსკის ტრაქტატის სახელწოდებით გაფორმდა (ხელი მოწერა) 1783 წლის 24 ივლისს ჩრდილოეთ კავკასიაში (ციხესიმაგრე გეორგიევსკში). „გეორგიევსკის ტრაქტატი, ერთის მხრივ, კავკასიაში რუსეთის პოლიტიკის გააქტიურების, ხოლო მეორეს მხრივ, საქართველოს მიერ ირან-ოსმალეთის აგრესიისაგან თავის დაღწევის სულ უფრო და უფრო მზარდი მოსწრაფების შედეგი იყო“. ტრაქტატისათვის დართულ შესავალში აღნიშნულია, რომ „მონინავე ქართველმა სახელმწიფო მოღვაწეებმა XVI-XVIII საუკუნეებში ირან-ოსმალეთის აგრესიის წინააღმდეგ უთანასწორო ბრძოლის პირობებში შეიმუშავეს რუსეთთან დავაშირების საგარეო პოლიტიკური კურსი“. აღმოსავლეთი საქართველოს რუსეთის მფარველობაში შესვლა ითვალისწინებდა ქართული სახელმწიფოებრიობის, მისი ავტოკეფალური მართლმადიდებლური ეკლესიის, ქართული ეროვნული ღირებულებების უსაფრთხოებისა და თურქების მიერ მიტაცებული

ტერიტორიების დაბრუნებას. მაგრამ ეს „მფარველობა“ არასაიმედო აღმოჩნდა მაშინვე. 1895წ. ალამაჰმადხანი შემოიჭრა და ააოხრა აღმოსავლეთი საქართველო და თბილისი. ერეკლე II რუსეთისაკენ ორიენტაციით (და უკვე გაფორმებული ხელშეკრულებით) ნაწყენმა (განრისხებულმა) ალამაჰმადხანმა, გაანადგურა თბილისი. მიუხედავად იმისა, რომ ჩრდილოეთ კავკასიაში, საქართველოს საზღვრებთან ახლოს იყო განლაგებული ზოგიერთი რუსული სამხედრო შენაერთები, მათ ალამაჰმადხანის აგრესიის მოგერიებაში ერეკლე მეფისათვის დახმარება არ გაუწევიათ. ხელშეკრულება თითქოსდა რეალურად ამოქმედდა 1801 წლიდან. ქართული მხარე ამ ხელშეკრულებიდან (და რუსეთისაგან) სულ სხვა რამეს (საკუთრივ, მფარველობას) მოელოდა. მაგრამ რუსეთის რეალური პოლიტიკა სხვაგვარი აღმოჩნდა. რუსეთის მთავრობამ, თავისი დიდმპყრობელური მისწრაფებიდან გამომდინარე, ფაქტობრივად საქართველოს ანექსია მოახდინა. საქართველომ დაკარგა თავისი ტრადიციული სახელმწიფოებრიობა. რუსეთმა გააუქმა საქართველოში ქართული სახელმწიფოებრივი მმართველობა. საქართველოში გაუქმდა მეფობა (მეფის ხელისუფლება) და ქვეყანა რუსეთის ადმინისტრაციული მმართველობის პოლიტიკურ სივრცეში მოხვდა. საქართველოში ორი გუბერნია – თბილისის და ქუთაისის გუბერნიები შეიქმნა. რუსეთის მთავრობის მხრიდან ასეთი ნაბიჯის გადადგმა წარმოადგენდა ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულებების უგულვებელყოფას, ხელშეკრულების დარღვევას. უფრო მეტიც, რუსეთმა გააუქმა ქართული ავტოკეფალური ეკლესიის საპატრიარქო და ის რუსეთის ეკლესიის (საპატრიარქოს) საეგზარქოსოდ გამოაცხადა.

რუსეთის მთავრობამ თითქოს რამდენიმე მიმართულებით „სასიკეთო“ ნაბიჯები (პოლიტიკა) განახორციელა საქართველოსა და ამიერკავკასიაშიც. რუსეთმა 1828-30 წლებში თურქეთს წაართვა სამხრეთ საქართველო. გაანთავისუფლა სამცხე-ჯავახეთი, მაგრამ ეს არი ყოფილა ამ კუთხის მოსახლეობისათვის დახმარების პოლიტიკა. რუსეთს საკუთარი სტრატეგიული პოლიტიკური მიზნები ამოძრავებდა ირანთან და თურქეთთან ურთიერთობების მიმართულებით, ამავე პოლიტიკურ მიზნებს ემსახურებოდა შემდგომში ოსმალეთის გავლენისაგან ჯერ აფხაზეთის, შემდეგში ანარის განთავისუფლებაც. რაც შეეხება განათლების სფეროს, რუსეთმა გახსნა განათლები კერები ვაჟთა და ქალთა გიმნაზიების სახით, მაგრამ სწავლა რუსულ ენაზე მიმდინარებდა. მართალია, ბევრ ახალგაზრდას გზა გაეხსნა განათლებისაკენ და რუსეთის უმაღლეს სასწავლებლებში სწავლობდნენ, მაგრამ, რუსეთში სწავლამაც და ადგილზე რუსული გიმნაზიების მოქმედებაც რუსეთის შორსგამიზნული რუსიფიკატორული, შოვინისტური პოლიტიკის რეალიზაციას წარმოადგენდა. ქართული დიდგვაროვნების ნაწილშიც (ამ განათლების შესაბამისად) ჩნდებიან პრორუსული მიმართულების (თუ

ორიენტაციის) აქტიური დამცველები. საქართველოში, რეგიონებში რუსული ჩინოვნიკების აგრესიულ, ნაციონალისტურ, აღვირაზსნილ, ხშირად ძალზე დამამცირებელ ქმედებებში ზოგიერთი უკვე გადაგვარებული ადგილობრივიც ეხმარებოდა. ეს კარგადაა ასახული XIX საუკუნის ქართულ მხატვრულ ლიტერატურაშიც. თურქეთის ბატონობისაგან განთავისუფლებულ რეგიონებში რუსეთის მიერ გატარებული რუსიფიკატორული და რელიგიური პოლიტიკის შედეგს წარმოადგენდა სამცხე-ჯავახეთიდან (ქართველების), ხოლო შემდეგში აფხაზეთიდან აფხაზების აყრა და თურქეთში საცხოვრებლად გადასახლება. აფხაზეთში მიმდინარე ეს პროცესი კარგადაა ასახული ისტორიკოს ძიძარეას სამეცნიერო ნაშრომში „მუჰაჯირობა ... აფხაზეთში“. ამაზე მითითება აუცილებელია, რადგან, თანამედროვე აფხაზური სეპარატისტული, პრორუსული ორიენტაციის პოლიტიკოსები აფხაზების მასობრივ გადასახლებას თურქეთში ქართველობას აბრალევენ. მაშინ, როდესაც ქვეყანას რუსები მართავდნენ და რუსული პოლიტიკა მოქმედებდა. ძიძარეა, აფხაზეთა „მუჰაჯირობას“ (აყრას და თურქეთში გადასახლებას) უკავშირებს ერთი მხრივ, თურქეთის აგრესიულ პოლიტიკურ პროპაგანდას, მეორეს მხრივ, რუსეთის ხელისუფლების მიერ გატარებულ შოვინისტურ პოლიტიკას. რუსეთის მიერ ქართული სულიერების, ქართული ეროვნული თვითცნობიერების აღმოფხვრის მიმართულებით განხორციელებულმა პოლიტიკამ ვერ შეძლო ბოლომდე ჩაეკლა ქართული სული, ქართული ეროვნული თვითცნობიერება, როგორც მოსახლეობის ფართო ფენებში, ისე იმდროინდელ მონინავე ქართველ ინტელიგენციაში, საქართველოს ტერიტორიაზე რუსული აგრესიული, შოვინისტური და რუსიფიკატორული პოლიტიკით უკმაყოფილო აჯანყებებს ჰქონდა ადგილი როგორც დასავლეთ, ისე აღმოსავლეთ საქართველოში. რუ-

სეთის შოვინისტური და ანტიქართული პოლიტიკაა ასახული და გამოაშკარავებული XIXს. დასასრულსა და XXს. დასაწყისში მონინავე ქართველი ინტელიგენციისა და საზოგადო მოღვაწეების წერილებში (პუბლიკაციებში). ქართული ინტელიგენციის ნაწილი საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის დიდ იმედებს ამყარებდა რუსეთში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებზე, კერძოდ 1905წ. რევოლუციაზე. მაგრამ ეს რევოლუცია დამარცხდა, შემდგომ დიდი იმედის მოცემად აღიქვას 1917 წლის ბურჟუაზიული რევოლუცია რუსეთში (თუმცა 1917წ. ნოემბრის რევოლუციით) რუსეთის ხელისუფლების სათავეში ბოლშევიკები მოვიდნენ. საქართველომ მართლაც მოიპოვა დამოუკიდებლობა. შეიქმნა ქართული ეროვნული მთავრობა, თავისი პარლამენტი და მმართველობითი ორგანოებით, თავისი დამოუკიდებელი საშინაო და საგარეო პოლიტიკური სტრატეგია და პოლიტიკური პლატფორმით. მაგრამ ეს გრანდიოზული ეროვნული მნიშვნელობის პოლიტიკური მიღწევაც დროებითი აღმოჩნდა. უკვე ბოლშევიკური იდეოლოგიითა და წითელი დროშით რუსეთმა აგრესია განახორციელა საქართველოში. ეს იყო რუსეთის მხრიდან საქართველოს რიგით მეორეჯერ ანექსია. თუმცა ქართულ ცნობიერებაში არ აღმოფხვრილა ეროვნული თვითცნობიერება, ეროვნულ-პოლიტიკური მოძრაობები და არც იმედები ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის ბრძოლაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გეორგიევსკის ტრაქტატი. თბ., 1983.
2. ჯავახიშვილი ივ., ქართველის ერის ისტორია. ტ. IV, თბ., 1967,
3. Ананишвили Гулабер, Бесславный конец пресловутого „Георгиевского трактата“, Тб., 2012.